

На вшанування світлої пам'яті
видатного вченого, ґрунтознавця,
доктора географічних наук, професора,
засновника кафедри
ґрунтознавства і географії ґрунтів
у Львівському національному
університеті імені Івана Франка,
Учителя і Наставника
Позняка Степана Павловича

«Цінуймо ґрунт – життя основу!»

Степан Позняк

Міністерство освіти і науки України
Львівський національний університет імені Івана Франка

ГЕНЕЗА, ГЕОГРАФІЯ ТА ЕКОЛОГІЯ ҐРУНТІВ

Збірник наукових праць
Всеукраїнської наукової конференції
«Українське ґрунтознавство: традиції, виклики та перспективи»,
присвяченої світлій пам'яті професора Степана Позняка
(Львів, 3-4 жовтня 2025 року)

Львів
Львівський національний університет імені Івана Франка
2025

УДК 631.4:502.521:911.3(06)(470+571-651.1:477)"20"

*Друкується за ухвалою Вченої Ради географічного факультету
Львівського національного університету імені Івана Франка
(протокол № 8 від 22 жовтня 2025 року).*

Г33 Генеза, географія та екологія ґрунтів. Збірник наукових праць Всеукраїнської наукової конференції «Українське ґрунтознавство: традиції, виклики та перспективи», присвяченої світлій пам'яті професора Степана Позняка (м. Львів, 3-4 жовтня 2025 року). Львів. 2025. Вип. 7. 260 с.

У збірнику опубліковані наукові праці, в яких висвітлено різні аспекти генези та географії ґрунтів, прикладного ґрунтознавства й охорони ґрунтів, воєнної деградації земель, стану землекористування та продовольчої безпеки в умовах воєнної агресії московії.

Подано статті науковців закладів вищої освіти та наукових установ Києва, Одеси, Ужгорода, Луцька, Івано-Франківська, Тернополя, Кам'янця-Подільського, Каунаса (Литва), Львова.

Відповідальний редактор: професор Зіновій Паньків.

Редакційна колегія: Паньків З. П., д-р геогр. наук, проф. (голова); Ямелинець Т. С., д-р геогр. наук, проф. (відповідальний секретар); Біланюк В. І., декан геогр. ф-ту; Яворська В. В., декан геол.-геогр. ф-ту ОНУ ім. І. І. Мечникова; Гончаренко Л. В., директор Департаменту агропром. розвитку ЛОВА; Стасів О. Ф., член-кор. НААН України, директор Ін-ту с.-г. Карпатського регіону України НААН; Демчишин А. М., директор Львівської філії ДУ «Інститут охорони ґрунтів України»; Кривульченко А. І., д-р геогр. наук, проф.; Кирильчук А. А., д-р геогр. наук, проф.; Папіш І. Я., д-р геогр. наук, проф.; Наконечний Ю. І., к. геогр. н., доц.; Телегуз О. Г., к. геогр. н., доц.

Тексти публікуються в авторській редакції. За науковий зміст і якість поданих матеріалів відповідають автори.

© Львівський національний
університет імені Івана Франка, 2025
© Автори статей, 2025

Галина Медвідь, Ольга Телегуз, Василь Гарасимчук, Ірина Сахнюк, Олексій Телегуз ЕКОЛОГО-ГЕОХІМІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДОННИХ ВІДКЛАДІВ РІЧОК БАСЕЙНУ ЗАХІДНОГО БУГУ.....	132
Віктор Михайлюк БОМБОВА ЕРОЗІЯ ҐРУНТУ: ПРОСТОРОВІ ТА ГЛИБИННІ ЗАКОНОМІРНОСТІ ФІЗИЧНОЇ ДЕГРАДАЦІЇ.....	138
Григорій Мороз ГЕОГРАФІЧНІ ЗАКОНОМІРНОСТІ ПРОСТОРОВОЇ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ ЯКІСНОГО СКЛАДУ ВБИРНИХ ОСНОВ У МІЦЕЛЯРНО-КАРБОНАТНИХ ЧОРНОЗЕМАХ УКРАЇНСЬКОЇ БЕССАРАБІЇ.....	149
Юрій Наконечний, Дар'я Шумик, Наталія Сороколім ҐРУНТОВО-АГРОХІМІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА І ЯКІСНА ОЦІНКА ЗЕМЕЛЬ ПОМОРЯНСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ.....	155
Олег Орлов, Марина Рагуліна, Галина Іванюк, Уляна Борняк, Вероніка Грица КРИПТОГАМНІ ОБРОСТАННЯ ЯК АГЕНТИ ПЕРВИННОГО ҐРУНТОТВОРЕННЯ НА ПІСКОВИКАХ ЗАХОДУ УКРАЇНИ.....	163
Зіновій Паньків, Анастасія Башко ДЕРНОВО-БУРОЗЕМНІ ҐРУНТИ (САНВІС UMBRISOLS) КРУШЕЛЬНИЦЬКОГО ЛІСНИЦТВА НПП «СКОЛІВСЬКІ БЕСКИДИ».....	171
Ігор Папіш, Олена Луцишин, Оксана Сидорак РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕННЯ ЧОРНОЗЕМІВ ЛЕСОВИХ ОПІЛЬ МІЖ ПОЛІССЯМ І ЛІСОСТЕПОМ УКРАЇНИ.....	179
Оксана Перхач, Іван Ровенчак ВИКОРИСТАННЯ АЛЬТЕРНАТИВНИХ ТКАНИН В ЕКОМОДІ – БЕЗПЕКА ДЛЯ ҐРУНТІВ.....	188
Ігор Пижик, Дмитро Лелека, Євгенія Пука ВПЛИВ СУЦІЛЬНИХ РУБОК НА ЗАПАСИ ОРГАНІЧНОГО КАРБОНУ В ҐРУНТАХ ГІРСЬКИХ ЛІСОВИХ ЕКОСИСТЕМ ЛЬВІВЩИНИ.....	192
Оксана Підкова АКТУАЛЬНІ ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ПИТАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ВОЄННОЇ ДЕГРАДАЦІЇ ҐРУНТІВ УКРАЇНИ.....	200
Павло Романів СТАЛИЙ РОЗВИТОК ТУРИЗМУ ТА ПРОБЛЕМИ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ В МЕЖАХ СВИДОВЕЦЬКОГО МАСИВУ УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТ.....	209
Іван Рудакевич, Роман Фалінський ПРОБЛЕМИ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ ПРИМІСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ (НА ПРИКЛАДІ БАЙКОВЕЦЬКОЇ ГРОМАДИ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ).....	218
Мар'яна Салюк, Михайло Микита ЕКОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ НА ТЕРИТОРІЇ МІЖГІРЩИНИ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	224
Роман Семащук, Зіновій Паньків, Наталія Єфімчук, Любов Кім СПОСІБ ВИГОТОВЛЕННЯ ПЛІВКОВОГО МОНОЛІТУ НЕКАМ'ЯНИСТОГО ҐРУНТУ.....	233
Костянтин Сидорук, Марія Адобовська СУЧАСНИЙ СТАН ҐРУНТІВ У БАСЕЙНІ РІЧКИ ВЕЛИКИЙ КУЯЛЬНИК В КОНТЕКСТІ ЇХНЬОГО СТАЛОГО ВИКОРИСТАННЯ....	238
Тарас Ямелинець, Міхаель Ментон, Олексій Телегуз НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В ҐРУНТОЗНАВСТВІ.....	246
Володимир Радзій ПРОЄКТУВАННЯ ЗАХОДІВ ГІРНИЧОТЕХНІЧНОЇ РЕКУЛЬТИВАЦІЇ ЗЕМЕЛЬ ПОТОКІВСЬКОГО РОДОВИЩА ГЛИНИСТОЇ СИРОВИНИ.....	252

УДК 631.4

**ПРОБЛЕМИ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ ПРИМІСЬКОЇ
ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ (НА ПРИКЛАДІ БАЙКОВЕЦЬКОЇ
ГРОМАДИ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ)**

Іван Рудакевич, Роман Фалінський

*Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира
Гнатюка, географічний факультет*

Анотація. Розглянуто актуальні проблеми землекористування Байковецької територіальної громади у приміській зоні міста Тернопіль. Охарактеризовано структуру використання земель, особливості ґрунтового покриву та проблеми обробітку сільськогосподарських угідь у цій громаді. Проаналізовано актуальні проблеми використання земель і запропонована оптимізаційна модель землекористування у Байковецькій громаді Тернопільської області.

Ключові слова: Байковецька громада, ґрунт, землекористування, приміська громада, Тернопільська область.

**PROBLEMS OF LAND USE OF SUBURBAN TERRITORIAL COMMUNITY
(ON THE EXAMPLE OF BAJKIVTSI COMMUNITY
OF TERNOPIL REGION)**

Ivan Rudakevych, Roman Falinskyi

Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, Faculty of Geography

Summary. The current problems of land use of the Bajkivtsi territorial community in the suburban zone of the city of Ternopil are considered. The structure of land use, features of soil cover and problems of agricultural land cultivation in this community are characterized. The current problems of land use are analyzed and an optimization model of land use in the Bajkivtsi community of the Ternopil region is proposed.

Keywords: Bajkivtsi community, soil, land use, suburban community, Ternopil region.

Актуальність теми дослідження. У сучасному світі з динамічним розвитком міст дослідження земельних ресурсів приміських громад стає все актуальнішим завданням. У приміських територіях перетинаються економічні, екологічні, соціальні та демографічні інтереси міських і сільських поселень. Це зумовлює високу вартість земель у приміській зоні, а також підвищений ринковий попит на них. Ефективна та раціональна експлуатація земельних ресурсів передмість є ключовою для забезпечення їхнього сталого розвитку, як і сусідніх міст.

Байковецька територіальна громада (ТГ) Тернопільської області безпосередньо межує з містом Тернопіль, що зумовлює низку проблем раціонального

використання місцевих земель. За останні десятиліття у селах цієї громади значні площі їхніх територій були використані для потреб житлового та промислового будівництва. Скоротилися площі сільськогосподарських і природних угідь, що посилює соціально-економічні й екологічні проблеми сільських поселень ТГ.

Стан вивчення питання. Проблематиці дослідження геопросторових проблем землекористування в територіальних громадах Тернопільської області присвячено багато наукових публікацій. З найактуальніших можна виокремити статті Б. Гавришка, Б. Заблоцького, П. Демянчука, І. Кузика, Б. Пушкара, І. Рудакевича, Л. Царика та інших авторів [1; 2; 5; 6]. Проблеми землекористування у приміських територіальних громадах розглядалися також у працях А. М. Третьяка, Д. С. Добряк, М. А. Хвесик, О. І. Дребот та інших авторів.

Виклад основного матеріалу. Метою цієї публікації є характеристика актуальних просторових проблем землекористування Байковецької ТГ Тернопільської області. Дослідження земель ТГ є важливою частиною її сталого розвитку, управління природними ресурсами та забезпечення екологічної безпеки. Цей процес ґрунтується на комплексних теоретичних засадах, що охоплюють ґрунтознавство, екологію, географію, агрохімію та право. Розуміння цих основ дає змогу ефективно планувати землевикористання, прогнозувати зміни в ґрунтовому покриві та розробляти заходи з його охорони та раціонального використання.

Екологічний підхід до дослідження ґрунтів у ТГ базується на взаємодії ґрунту з іншими компонентами екосистеми та його ролі у підтримці біорізноманіття й екологічних функцій, оскільки ґрунти є життєво важливим середовищем для величезної кількості організмів – від мікроорганізмів до кореневих систем рослин і ґрунтових тварин. Зміни в ґрунтовому покриві безпосередньо впливають на біорізноманіття та функціонування наземних екосистем.

Байковецька сільська ТГ із центром у с. Байківці утворена 2015 року. Станом на сьогодні до громади входить 15 сіл (рис. 1). Адміністративним центром громади є с. Байківці, розташоване на відстані 5 км на північний схід від обласного центру. Загальна площа території громади становить 161,79 км². Громада межує на півночі – із Збаразькою міською ТГ; на сході – з Підволочиською селищною ТГ; на півдні –

з Великобірківською селищною ТГ; на південному заході – з Великогаївською сільською ТГ; на заході – з містом Тернопіль, що є центром Тернопільської міської ТГ; - на північному заході – із Білецькою сільською ТГ [3].

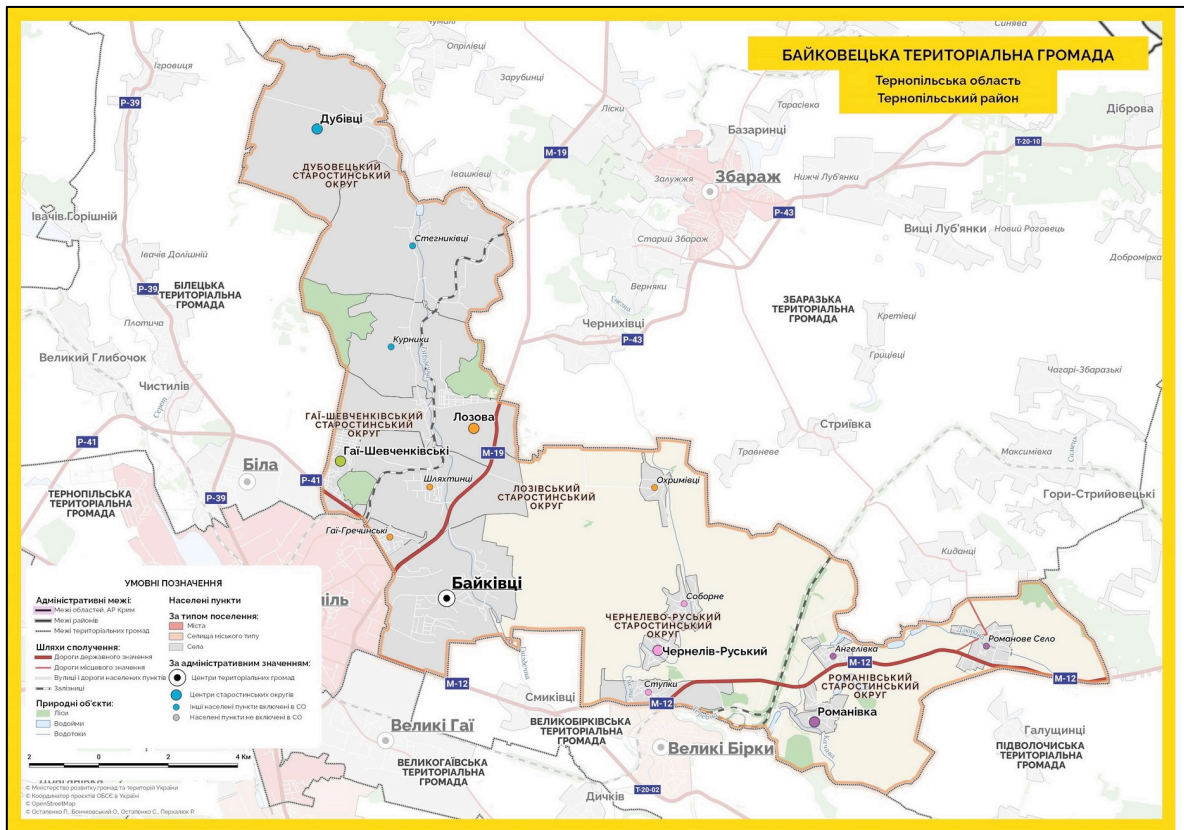

Рис. 1. Картосхема Байковецької територіальної громади [3].

За даними Головного управління земельного кадастру в Тернопільській області, станом на 01 січня 2016 р. загальна площа земель сільськогосподарського призначення Байковецької сільської ТГ становила 143,39 км², з яких 109,11 км² – рілля та перелogi, 3,64 км² – багаторічні насадження, 8,45 км² – сіножаті, 18,58 км² – пасовища, 3,60 км² – інші с/г землі (рис. 2) [1].

У ґрунтовому покриві ТГ переважають чорноземи опідзолені слабореґрадовані, чорноземи типові малогумусні та сильнореґрадовані, темно-сірі опідзолені реґрадовані, намиті опідзолені та лучні ґрунти. Більшість з них мають добрі фізико-хімічні показники, що сприяє вирощуванню зернових, технічних та інших культур. Структура земельних угідь є дещо розбалансованою для екологічної стійкості території, оскільки в структурі землекористування частка природних угідь становить лише 22%. Висока розораність території (понад 76%) зумовила низьку

лісистість (менше 3%) та мізерні площі природних непорушених земель. Через таку структуру земельних угідь порушується екологічний баланс території, що сприяє процесам деградації ґрунтів.

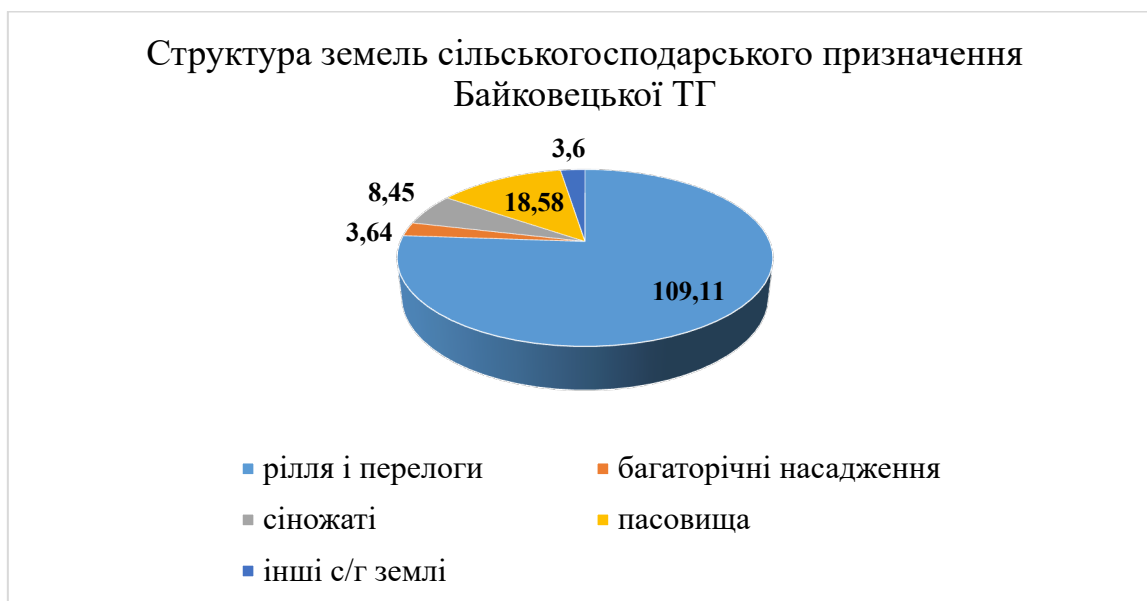

Рис. 2. Структура земель сільськогосподарського призначення Байковецької ТГ [1].

Згідно з сучасними науковими дослідженнями екологічної стійкості ландшафтів, визначається таке оптимальне співвідношення земельних угідь території: 20% ріллі до 80% екологостабілізуючих земель (ліси, природні пасовища, сінокоси); задовільне – 20-37% до 63-80%, катастрофічне – 70% до 30%, відповідно. Рекомендований рівень лісистості у межах території України становить для зони мішаних лісів 23-40%, зони Лісостепу – 17-23%, Степу – 15-17%., а також таке співвідношення між трьома групами земель: агроландшафтною (землі с.-г. призначення), середовищестабілізуючою (землі лісового та водного фондів, заповідного, природоохоронного, рекреаційного призначення) і сельбищною (землі житлової і громадської забудови та ін.) для рівнинної частини України прийнято 45-50, 30-35, 15-20%, відповідно [6]. Байковецька ТГ має катастрофічне співвідношення земельних угідь (76% ріллі до 21% екологостабілізуючих угідь), що негативно впливає на стан довкілля.

Співвідношення природних і антропогенних земель території Байковецької громади свідчить про значну його відмінність від науково обґрунтованих норм

(частка природних угідь близько 20%). Тому відповідно до засад концепції сталого розвитку запропоновано оптимізаційну модель землекористування Байковецької ТГ, розташованої в лісостеповій зоні з нормативним показником лісистої – 17-23%. Така модель враховує актуальні тенденції щодо співвідношення площ антропогенних угідь і угідь під природною рослинністю (60:40) [6].

Байковецька ТГ характеризується високою розораністю (76% с/г угідь), тому її показник рекомендовано скоротити на 25%. З урахуванням особливостей ґрунтового покриву треба проводити скорочення площ орних земель за рахунок малопродуктивних, середньоеродованих земель і угідь у межах водоохоронних зон. Значну частину с.-г. угідь з крутизною схилів понад 5° рекомендується заліснити, що сприятиме зростанню рівня лісистої території громади на 15%. На інших ділянках вилученої ріллі можливо провести залуження, що дасть змогу збільшити частку сіножатей, пасовищ і багаторічних насаджень до 23%. Проведення таких заходів збільшить частку земель під природними угіддями до 40%. Оптимізована структура земель Байковецької ТГ виглядатиме так: 55% – орні землі, 17% – ліси та лісовкриті площі, 23% – сіножаті, пасовища і багаторічні насадження, 4% – забудовані землі, 1% – землі під водою та болотами (рис. 3).

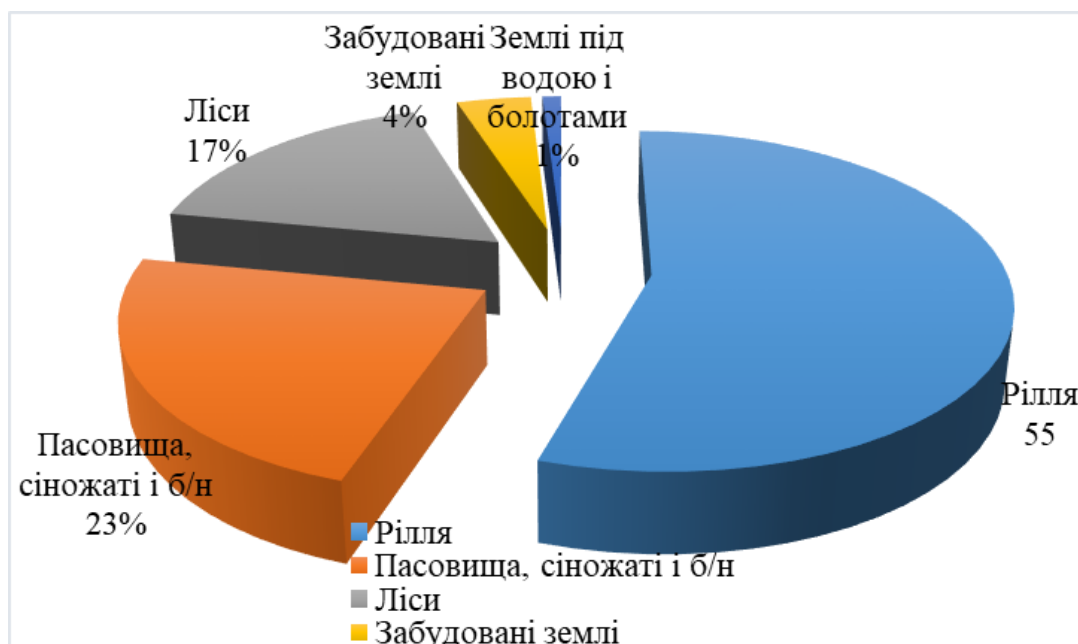

Рис. 3. Оптимізована структура землекористування Байковецької ТГ.

Значною проблемою в землекористуванні Байковецької ТГ є невпорядкована забудова земельних масивів із переважно родючими ґрунтами. Цей процес особливо активний на межі з Тернопільською міською громадою та вздовж об'їзної дороги і біля магістральних автошляхів М-19 і М-30. Багато з новозбудованих об'єктів (автозаправні станції, автосервіси, автомийки) негативно впливають на стан довкілля та ґрунтів біля них. Масиви з якісними сільськогосподарськими угіддями (рівнинні ділянки з чорноземами) часто внаслідок перепродажу та зміни цільового призначення забудовують садибними та багатоповерховими будинками. Одним з напрямів вирішення цієї проблеми необґрунтованої забудови є розробка та затвердження комплексного плану просторового розвитку громади.

Висновки. У Байковецькій ТГ завдяки високому рівню розораності території та родючим ґрунтам є багатий потенціал земельних ресурсів. Серед ґрунтів переважають чорноземи типові й опідзолені, лучні ґрунти. Однак структура землекористування ТГ є нераціональною, що зумовлює екологічні проблеми та деградацію ґрунтового покриву. Нами запропонована оптимізаційна структура землекористування територіальної громади, яка передбачає збільшення площі лісів і природних пасовищ. Через близьке розташування земель до обласного центру актуальною є проблеми невпорядкованої забудови території населених пунктів громади, особливо на цінних сільськогосподарських угіддях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Заблоцький Б., Гавришок Б., Дем'янчук П. Облік площ земель сільськогосподарського призначення територіальних громад Тернопільської області: джерела, повнота та репрезентативність інформації. *Наукові записки ТНПУ ім. В. Гнатюка. Сер. Географія*. Тернопіль. 2022. Вип. 2. (53). С. 76-83.
2. Кузик, І. Геоекоекологічні проблеми землекористування об'єднаних територіальних громад Тернопільської області. *Наукові записки ТНПУ імені В. Гнатюка. Сер. Географія*. 2018. Вип. 1 (44). С. 196–201.
3. Паспорт Байковецької громади. URL: https://rada.info/upload/users_files/04394846/8dc7faba244b35a2d0cc79c0159cf909.pdf
4. Природні умови та ресурси Тернопільщини. За ред. М.Я. Сивого, Л.П. Царика. Тернопіль. 2011. 512 с.
5. Рудакевич І. Р., Пушкар Б. Т. Проблеми раціонального використання земельних ресурсів територіальної громади (на прикладі Скориківської громади Тернопільської області). *Креативний простір: електрон. наук. журн.* № 26. Харків. 2025. С. 23–27.
6. Царик Л. П. Географічні засади формування і розвитку природоохоронних систем Поділля: концептуальні підходи, практична реалізація. Тернопіль: Підручники і посібники, 2009. 320 с.